

# Varför älskar vi att läsa om utdöda djur?

Semestern närmar sig och det är dags att ta med sig lite saklitteratur till hängmattan. Men vilka ämnen passar egentligen för nöjesläsning? Den frågan tror sig Göran Hägg kunna besvara.

## Allt fungerar inte

Men det är inte all faktilitteratur som fungerar i hängmattan. Så här inför sommarens högsäsong för slösländan kan det vara intressant att fundera över saken. Det är nämligen så, tycker jag mig som recensent och läsnarkoman ha upptäckt, att vissa ämnen alltid ger rolig läsning, andra aldrig. Och det har egentligen inget med själva ämnet att göra. Det finns traditioner av tråkighet på vissa håll, medan de trevliga skribenterna tycks samlas på andra ställen.

Nästan allt som handlar om utdöda djur är jätteroligt. Italienska renässansen fram det värsta hos sina uttolkare. Ju närmare Florens man kommer desto värre blir det.

Redan en genomsnittlig bok om Dante brukar kunna utlösa det som Stephen Potter kallade "danteska dändimpen" hos en normal läsare. Och "Medicernans guldålder", Botticelli och Lorenzo il Magnifico ger sömnreflexer även hos den tränade.

Det som handlar om Rom och påvarna är däremot nästan alltid roligt skrivet, om än med en liten formsvacka under de mest utpräglade renässanspåvarna Julius II och Leo X. Och allt om det antika Roms historia, republiken, Caesar, kejsartiden, Caligula, imperiets undergång med mera är jättespännande. Från Sallustius, Tacitus och Suetonius över Gibbons "The Decline and Fall of the Roman Empire" och Symes "The Roman Revolution" till Michael Grants böcker. Till och med arkeologer som gräver ut gravar blir roliga i den miljön.

Men allt som skrivits om romersk poesi är mörkande trist. Värst är det om Vergilius finns

med på ett hörn.

Å andra sidan är nästan allt som skrivits om engelska poeter och engelsk poesi trevligt. Inte bara biografier över fascinerande figurer som Coleridge, Keats eller Shelley utan också studier över idag olästa hyllfyllare som Dryden och Pope brukar vara roligare än de flesta romaner.

## Oläsbara biografier

Motsvarande svenska författarbiografier är oläsbara. Fredrik Böök var med alla sina fel en lysande essäist och kritiker – men försök att med förnuftet i behåll idag kämpa er igenom hans snuviga lovskrifter över Tegnér eller Stagnelius! Kan man läsa något tristare än Schöiers Lagerkvist-bok eller Sommars Ekelöf-biografi? Visst finns det undantag som Lagercrantz böcker om Krusenstjerna, Dagerman och Strindberg. Eller Olle Holmbergs fem band om Leopold och Sven G Svenssons bok om Gunnar Wennerberg – två verk som dessutom bekräftar att det ingalunda är ämnet självt som är avgörande. Dålig litteratur kan ge upphov till lysande litteraturhistoria!

Engelsk historia är alltid rolig. En biografi över Disraeli eller Gladstone är ofta lika välskriven och avslöjande som en biografi över D H Lawrence eller Orwell. Få krigsromaner kan i spänning och förödande satir mäta sig med fru Woodham-Smiths bok om Läta brigadens attack vid Balaklava.

Amerikansk historia är dotröst, om den inte handlar om inbördeskriget 1861-65.

Svensk historia är (med få un-

dantag) ännu värre. Det är nästan så att man känner en sorts skadeglädje inför utpräddandet av figurer som Herman Lindqvist. När forskarna vägrar fullgöra sitt uppdrag att berätta sanningen om det förflutna för allmänheten är det helt naturligt att de får sitt straff i form av charlatanernas triumf.

Krigshistoria är alltid bland det som brukar vara mest välskrivet. Gamla generalers pepprade analyser av kollegers och överordnades misstag är lika rolig läsning som 1700-talsaristokraters redogörelser för sina sexäventyr.

## Stor underhållning

Brittiska politikens memoarer brukar trots kompakt tyndnad om sexlivet vara stor underhållning. Finns det däremot någon som trots beundran för personen verkligen kommit igenom Tage Erlanders självbiografi? För att nu inte tala om skräckprylar som Adelsons, Heléns eller Gösta Bohmans minnen!

Kyrkohistoria är ofta förbluffande intressant.

Reseskildringar från Frankrike kan vara odrägliga, medan Italien brukar vara roligt, förutsatt att man inte kommer i närheten av Toscana. England blir alltid trevligt oavsett om det är i en pubguide eller en literär resehandbok. Gamla upptäcktsresor i Afrika är oslagbara, även om de ofta är skrivna av vidriga figurer, medan det sällan brukar finnas något intressant att berätta från Sydamerika.

Listan kan göras oändlig. Socialantropologi är nästan alltid roligt, om den inte handlar om Polynesien. Sociologi är mörkande

trist, för att inte tala om pedagogik, psykologi och psykiatri. Medan lustigt nog de flesta böcker jag läst om hjärnskador och neurologi varit lysande – Aleksandr Luria, Oliver Sacks med flera! Frans G Bengtsson har givetvis rätt om nationalekonomi. Förtagsekonomi är ännu värre. Men ekonomisk historia kan vara ganska roligt. Det har ännu inte skrivits något riktigt träkigt om Hitler eller heliga Birgitta, men Gandhi och moder Teresa väntar fortfarande på den där verkliga biografiska fullträfen.

Allt som handlar om små fåglar och utrotningshotade djur är oösligt. Allt om läbbiga insekter och redan utrotade djur brukar vara fascinerande.

Men vad beror det här på? Varför är det så träkigt i Florens? Medan det är roligt i Rom?

Florens "upptäcktes" av engelska och tyska konsthistoriker, likaså renässansen. Att det är omöjlig läsning är helt enkelt ett särfall av att konsthistoria är oöslig. Påvarna, Rom och antiken exploaterades däremot av kyrko- och krigshistoriker. Om ett land, en stad eller en epok ska ge rolig läsning beror på vilka forskare som från början angivit tonen.

Men varför är konsthistoriker och psykologer omöjliga att läsa även för oss som gillar att titta på tavlor och prata om varför folk är som de är, medan krigshistoriker och paleontologer nästan alltid kan roa även den mest inbitne pacifist eller ödelehatare?

Vad har roliga ämnen gemensamt? Och tråkiga?

Konsthistoria är abstrakt rundsnack. Det är löst i köttet, skrivet

Kulturredaktör: Peter Eimlund

av amatörer som varken kan måla eller har brytt sig om att lära sig språket på platsen. Psykologi och pedagogik är lika luddiga. Krigshistoria är fakta och åter fakta: kartor, siffror, namn, händelser, människor. Paleontologi är genetiska stamträd och stenhårda fossilstudier.

Våra mer absurda läsitressen är alltid av den sorten. Faktafixerade. Jag vet personer som nöjesläser teletkatalogen på dess. Jag själv studerar med förtjusning kungliga stamtavlor. Men jag har aldrig hört om någon som försökt dämpa ens den mest desperata tristess med socialdemokraternas partiprogram eller grundskolans läroplan.

Men det krävs vanligen mer än faktarikedom.

Vad har tvestjärtar och kejsar Augustus som inte moder Teresa har? Jag tror det handlar om att det är möjligt för författare och läsare att ha en respektlös, kritiskt värderande attityd till tyrannosaurus rex, syfilis, Stalin, engelska poeter eller slaget vid Poltava. Mot Vergilius, småfåglar och helgon är du chanslös. "Helig är ett fett ord – man borde aldrig ta det i mun utan senap", skrev på sin tid Klara Johanson. Det ligger mycket i det. Den mest förödande kombinationen är helighet och faktabrist, som i den gängse utgåvan av renässansens anda. Hårdfakta och animerade åsikter – de ämnen där den kombinationen är möjlig blir roliga att läsa om.

## Vårt besväret

Först därefter spelar, det någon roll om det är välskrivet. Men det förstås extra roligt om det är det. Som när Gibbon på tal om kejsar Commodus påpekar att värdet av en god uppfostran är överdrivet: "Den har bara effekt på såna personer som ändå inte behöver den." Eller när Syme sammanfattar sina rön om den romerska republiken och efter att ha räknat upp dess prestationer inom politik och talekonst säger: "Men när allt kommer ikryvat, var det egentligen vårt all besväret?"

Ha det bra i hängmattan!

GÖRAN HÄGG

# Konsten att imponera med Champagne

Enligt allmänt vedertagen historieskrivning var det 1600-talsmunken Dom Perignon som uppfann champagnen, men det är lögn. I själva verket är champagne en brittisk skapelse, skriver Axel Odelberg.

Då de stora champagnefirmorna släpper ut sina viner i marknaden är de i princip klara att dricka; såväl standardvevna som de ärgångsmärkta. Själva brukar jag dock, i brist på vinkällare, placera mina nyköpta flaskor i en garderob i något år innan jag korkar ur. Då har smaken djupnat, syran mjuknat och bomyren blivit smekande.

"Aha, ni har samma smak som britterna", säger Ghislain de Montgolfier. Som VD för den lilla exklusiva firmen Bollinger vet han. För att gå hem i Storbritan-

nien, som är den marknad Bollinger sedan länge specialiserat sig på, lagras Bollingers viner längre än andra firmors. Engelsmännen har, som den svenske vinkännaren och alkoholläkaren Johan Liljenberg skrivit "en nästan morbida förkärlek för gammal champagne".

## PK-skumpa

Fransmännen själva föredrar yngre, lättare, mer sprittande skumpa. Att karaktärisera den svenska marknadens preferenser är svårt. Möjligen utmärks den av en smak för politiskt korrekt fuskskumpa från icke-kärnvapenmakter.

Enligt allmänt vedertagen historieskrivning var det 1600-talsmunken Dom Perignon som uppfann champagnen, men det är lögn. I själva verket är champagne en brittisk skapelse. Bakgrunden är att de ursprungligen stilla vinerna från champagne tenderade att efterjäsas frampå vårkanten. If you can't beat them, join them,

resonerade 1600-talets brittiska vinhandlare och satte mera fräs på efterjäsningen genom att hälla socker i flaskorna. Resultatet blev ett rejält skummande vin som snabbt blev mode vid det brittiska hovet.

Dom Perignon strävade istället efter att undvika efterjäsning och åstadkom på så vis ett mycket uppskattat och dyrbart, men bubblfritt vin från Champagne. Det har dock inte hindrat huset Moët från att uppkalla sin prestige-champagne efter den legendariske gudsmannen.

Det var genom James Bond jag först stiftade bekantskap med denna dryck. En scen i den första bondfilmen "Dr No" etsade sig fast i mitt tonårsminne. Sittande vid ett palmkuggat restaurangbord med en vacker kvinna i förgrunden och ett tropiskt hav i fonden vänder sig Sean Connery mot kyparen och delger honom sitt vinval med brittisk gentlemanaccent: "Doom Perinjong fifitifajv".

Att beställa champagne är grundkurs i upmanship. Att beställa Dompan är lite mera avancerat men att ange ärgång utan att titta i vinlistan ger guldmedalj i potterskt övermannaskap.

I 90-talets bondfilmer existerar varken Sean Connery eller Dom Perignon. Nu heter Bond Pierce Brosnan och han dricker Bollinger RD 1982; ett minst lika förtjänstfullt val som Dom Perignon, men gjort på kommersiellt grund, inte av smaksål. Bollinger tillhör filmens sponsorer.

## Förknippad med lyx

När jag möter Ghislain de Montgolfier har han just återvänt från London och senaste bondfilmens premiären, där han froterat sig med prins Charles, Isabella Securpoco och Pierce Brosnan. Sedan är champagnedirektörernas värld. Skumpa är oupplösligt associerad med lyx, fest, överklass, celebriteter och övermannaskap. Enligt en god vän i Reims har detta gjort

de flesta champagnedirektörer till outhärliga viktigpettrar.

Ghislain de Montgolfier har dock motstånd denna yrkets deformation. Han visar oss med vänligt och pedagogiskt tålmodigt Bollingers anläggningar i byn Ay. Under husen löper kilometer efter kilometer av tegelmurade källargallerier fyllda av flaskstaplar i olika stadier av lagring och mognad.

Längst där nere, i ett mörkt präng bakom en gallergrind, ligger en skatt av riktigt äldre buteljer, somliga över 100 år gamla. "97 var ett stort år", säger vår värd och visar upp en dammig butelj utan etikett. Spord om bästa ärgång och tillverkare alla kategorier svarar han tvärfäst "Bollinger-28". Efter att ha rannsakat sitt minne ytterligare några sekunder tillägger han, "och Krug-29".

Högre än så kan man knappast nå i upmanship.

AXEL ODELBERG